


Muammer Sarıkaya, *Modern Arap Şiirinde Alay ve Sosyal Eleştiri - Halementîşî-*, İstanbul: Akdem Yayınları, 2020, 194 p/s. ISBN: 9786057753205

Kübra Kilci* 

* Öğr.Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkiye.

E-mail: kubra.kilci@hbv.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-4200-2701>

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:

Kübra Kilci,
Öğr.Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkiye.

Submission /Başvuru:

28 October/Ekim 2021

Acceptance /Kabul:

14 May/Mayıs 2021

Citation/Atf:

Kilci, Kübra. "Muammer Sarıkaya, Modern Arap Şiirinde Alay ve Sosyal Eleştiri - Halementîşî-, İstanbul, Akdem Yayınları, 2020, 194 p/s. ISBN: 9786057753205", Istanbul Journal of Arabic Studies (ISTANBULJAS), 4/1 (2021/1), 153-156.

Bu çalışmada Doç. Dr. Muammer Sarıkaya'nın Akdem Yayınları'ndan çıkan "*Modern Arap Şiirinde Alay ve Sosyal Eleştiri -Halementîşî-*" başlıklı kitabının bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Ancak değerlendirmeye geçmeden önce Sarıkaya'nın akademik hayatından bahsetmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Sarıkaya, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bitirdikten sonra yüksek lisans eğitimini 1998 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nda "*Muhsin al-Kayserî'nin "Şarh Aruz al-Andalüsi" adlı Eserinin Edisyon Kritiği ve Tercümesi*" adlı tezle tamamlamıştır. Doktora eğitimini ise 2004 yılında İstanbul Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nda "*Kemal Paşa-zâde'nin Yabancı Kelimelerin Araplaştırılması ve Dil Hataları Konusunda İzlediği Yöntem*" isimli teziyle bitirmiştir. Sarıkaya'nın çok sayıda makalesi ve Arapçadan Türkçeye tercüme ettiği bazı kitapları bulunmaktadır. Kendisi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arapça Mütercim-Tercümanlık bölümünde görev yapmaktadır. Eseri dil ve üslup açısından ele aldığımızda okuyucuların anlayabileceği nitelikte anlaşılır ve sade bir dille kaleme alındığı görülmektedir. Arapça metinlerin hareketleriyle beraber verilmesi ise okuyucuya büyük bir kolaylık sağlamıştır. Eser, akademisyenler ve Arap dili ve edebiyatına ilgi duyan herkesin dikkatini çekebilecek nitelikte özgün bir kaynak kitaptır. Şüphesiz ki araştırmacıların bu alanda son derece istifade edebileceği, yeni araştırmalara ışık tutacak kıymetli bir eserdir.

Eser; genel olarak halementîşî şiirinin ortaya çıkış ve gelişim aşamasını, halementîşî şiirinin özelliklerini ve halementîşî şiir ekolleri arasındaki farklılıkları ele almaktadır. Mısır ve Suudi Arabistanlı halementîşî şairlerinin hayatını ve bu şiir türünde yazmış oldukları şiirlerden örnekleri Türkçe tercümesiyle okuyucuya sunmaktadır.

Eser; önsöz, giriş ve akabinde “*Halementîşî*”, “*Mısırlı Halementîşî Şairleri*” ve “*Suudi Arabistanlı Halementîşî Şairleri*” başlıklarına ayrılan üç ana bölümden oluşmaktadır. Sonuç ve kaynakça kısmıyla son bulmaktadır.

Önsözde, halementîşî şiirinin geçmiş ve günümüzdeki sürecine kısaca değinilmiş ve kitabın genel hatlarıyla içeriğinden bahsedilmiştir.

Giriş kısmında; Arapları güldüren olayların tümünün (فكاهة) mizah/güldürü başlığı altında ele alınmasından ayrıca bu eğlence ve alay kültürünün Arap ülkeleri içerisinde en çok Mısır’da yaygın olduğundan bahsedilmektedir. Nitekim Firavunlar döneminden kalan papirüslerde ve çanak-çömlek parçalarında siyasi ve sosyal olayları konu alan alaycı karikatürlere, resimlere rastlanmıştır. Cahiliye döneminde de var olan mizah ve şakalaşma anlayışına İslam sonrası dönemde de karşılıklı anlayış ve hoşgörü çerçevesinde izin verilmiştir. Bu dönemde de mizah konusunda en güzel misal şüphesiz ki Hz. Peygamberdir.

Emeviler döneminden itibaren Cerîr, el-Ferzadk ve el-Ahtal’ın siyasi atışmalarını içeren nekâ’iz şiirlerinin yanı sıra İbnü’r-Rûmi ve el-Mütenebbî’nin hicivlerinin alay ve mizahın en güzel örnekleriyle dolu olduğundan bahsedilmiştir. Alay ve mizahın sadece insanları güldürmekle kalmayıp farklı amaçları olduğu ifade edilerek bu amaçlara değinilmiştir.

Modern Arap edebiyatında yayınlanan mizah dergilerinin zecel ve halementîşî şiirlerinin gelişmesine katkısı olduğundan bahsedilmiş, ilk eğlence ve komedi dergilerinin Abdullah en-Nedim’in çıkarmış olduğu *et-Tenkît ve-’t-tebkît* ile *el-Üstâz* dergileri olduğu ifade edilmiştir. Toplum açısından güldürünün faydaları dört maddede toplanmıştır. Son olarak ise Arap edebiyatında mizah ve alay konusunda yazılan temel kitaplardan bazılarının isimleri zikredilmiştir.

Birinci bölüm “*Halementîşî*” ana başlığı altında sekiz alt başlığa ayrılmaktadır. Halementîşî şiiri 20. yüzyılın başlarında Mısır’da ortaya çıkmıştır. Monologlardan meydana gelen, daha önce yazılmış meşhur bir şiire nazire olarak yazılan, aynı revî, vezin ve kafiyenin kullanıldığı, fasih Arapça ve seviyeli bir âmmice karışımı dille kaleme alınan, alay ve eğlence içerikli şiir türüdür. İlk örneklerine Mısır’da Memlûklar döneminde rastlanmış, halementîşî adıyla şöhrete kavuşması ve yaygınlaşması ise Türk asıllı bir ailenin çocuğu olan Hüseyin Şefik el-Mısırfî sayesinde olmuştur. Bu şiir türüne “halementîşî” adını veren kişinin de Hüseyin Şefik olduğu bilinmektedir. Bu ismin verilmiş nedeni konusunda ise çeşitli görüşler bulunduğu belirtilmiştir.

Birinci bölümde yer alan sekiz alt başlıktan ilki olan “*Mu’âraza/Nazîre*” başlığı altında nazire ve mu’âraza terimleri açıklanmaktadır. Nazire; bir şairin şiirine sonradan başka bir şair veya şairin bizzat kendisi tarafından, kafiyeleri ya da kafiye

ve redifleri aynı olan, aynı vezin ve konuda yazılan benzer şiirlerdir. Çoğunlukla gazel ve kasidelerde görülmektedir.

Cahiliye Araplarında karşılıklı atışma şeklinde görülen nazirenin İslâmî dönemdeki ilk örneklerine ise Hendek savaşı sırasında müşrik ve Müslüman şairler arasında anlık gelişen şiir atışmalarında rastlandığı ifade edilmektedir.

“*Muşa‘lakât*” başlığında ise müşa‘lakât ifadesinin alay, eğlence, kara mizah tarzındaki şiirler için kullanıldığından söz edilmiştir. Tüm bu şiir türleri için genel bir ifade olarak kullanılmakla birlikte Cahiliye döneminin meşhur muallaka şiirlerine nazire olarak yazılan şiirlerin de müşa‘lakât adıyla bilindiği ifade edilmiştir. Daha sonrasında ise kelimenin kökeni hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

“*Meşhûrât*” başlığı altında Hüseyin Şefik’in muallakat şiirlerinin hepsine nazire yazmasının ardından, bu şiirlerin dışında kalan ve meşhur şairlere ait diğer şiirlere de nazireler yazdığı ve bunları da meşhûrât olarak adlandırdığı ifade edilip ardından örneklere yer verilmiştir.

“*Neden Mısır?*” başlığı altında, halementîşî şiirinin Mısır’da ortaya çıkma sebepleri üzerinde durulmuştur. Halementîşî şiirlerinin ortaya çıktığı Mısır, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Hıdivler’in yönetiminde olmasına rağmen genel olarak 1914 yılında İngilizler tarafından işgal edinceye dek Osmanlı idaresinde kalmıştır. Bu şiir akımının yayılarak edebi bir harekete dönüştüğü dönem ise İngiliz işgali yıllarına karşılık gelmektedir. Osmanlı ve İngiliz karşıtı olan, bu iki devleti her türlü sosyal çalkantının sebebi olarak gören Mısırlı şairler de bu durum karşısındaki tepkilerini alaycı ve sembolik bir dille ifade edebilmek için bu şiir türünü ortaya koymuşlardır.

“*Zecelden Halementîşî’ye*” başlığı altında zecel kelimesi açıklanmış, bu türde şiir söyleyen bazı şairlerin isimleri zikredilmiş ve şairlik hayatına zecel türü ile başlayan Hüseyin Şefik’in bu türden vazgeçmesinin üç ana sebebi açıklanmıştır.

“*Halementîşî’nin Mısır’dan Suudi Arabistan’a Yolculuğu*” başlığı altında halementîşî şiirinin Suudi Arabistan’da ortaya çıktığı döneme ve gelişme sürecine değinilmiştir. Mısır’da halementîşî şiirinin ününü ve şairlerinin şöhretini duyan Suudi Arabistanlı şairler bundan etkilenerak bilinçli bir şekilde hemen bu şiir türüne yönelmişlerdir. Ülkenin ilk halementîşî şairleri de Ahmed Kindîl ve Hamza eş-Şihhâte olmuştur. Kindîl, şiirlerinde çokça âmmice kelime kullanırken Şihhâte daha çok fasih Arapça kelimeler kullanmıştır.

“*Halementîşî Şiirlerinin Özellikleri*” başlığı altında “*Halementîşî Şiirlerinde Dil*” ve “*Halementîşî Şiirlerinde Konu*” adlı iki ayrı alt başlık açılarak dil ve konu bakımından özellikleri ele alınmıştır. “*Halementîşî Şiirlerinde Konu*” başlığı ise sırasıyla “*Alay ve Eğlence*”, “*Sosyal Eleştiri*”, “*Yöneticilere Yakınlaşma Arzusu/Yaltaklık*” ve “*Klasik Arapçaya ve Kalıplaşmış Arap Şiir Anlayışına Karşı İsyân*” adlı dört alt başlığa ayrılmıştır.

“*Mısır ve Suudi Arabistan Halementîşîleri*” başlığı altında ise halementîşînin fasih şiir ve zecel arasında bir köprü görevi gördüğü ayrıca aralarındaki benzerlikten dolayı zecel ile karıştırıldığı ifade edilmiştir. Bu münasebetle de zecel ve halementîşî

arasındaki farklara değinilmiştir. Ayrıca Sudanlı, Mısırlı ve Suudi Arabistanlı halementîşî şairleri arasındaki farklılıklar açıklanmıştır.

İkinci bölüm “*Mısırlı Halementîşî Şairleri*” ana başlığı altında on iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklarda yer alan şairlerin kısaca hayatlarına yer verilmiştir. Ardından önemli şairlerin kasidelerine veya şiirlerine nazire olarak yazmış oldukları şiirleri, tercümeleriyle birlikte verilmiştir. Bu bahsettiğimiz şairler ise:

Hüseyn Şefik el-Mısri, Yâsir Katâmiş, Bayram et-Tûnusî, Mustafa Receb, İbrahim Tûkân, ‘Amr Katâmiş, Şevki Mahmûd Ebû Nâcî, Ömer el-Asel, Seyyid Hicâb, Hâşim er-Rifâ’î, Ali Muhammed Gurre ve Muhammed Mustafa Hamâm’dır.

Son olarak üçüncü bölüm “*Suudi Arabistanlı Halementîşî Şairleri*” adlı ana başlığın altında on iki alt başlıktan oluşmaktadır. Suudi Arabistan’da ortaya çıkan halementîşî akımının öncüsü olan *Ahmed Kindil, Hamza Şihhâte, Muhammed Saîd Uteybî, Hasan Mustafa es-Sayrafî, Muhammed Mustafa Derviş, Ömer Yûsuf Abdurabbih, Abdulazîz er-Rifâ’î, Gâzî el-Kusaybî, Abdülazîz Hûce, İbrâhîm Muhammed es-Sübeyyil, Abdullah es-Sümeyrî ve Hasan e-Seb*’in hayatlarının yanı sıra önemli şairlerin kasidelerine veya şiirlerine nazire olarak yazmış oldukları şiirleri tercümeleriyle birlikte verilmiştir.

Sonuç olarak Sarıkaya, temeli nazire türüne dayanan, ilk örneklerine Memlukler dönemi Mısır’ında rastlanılan bu şiir türünün 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yine Mısır’da ortaya çıktığını ve gördüğü ihtimam nedeniyle kısa sürede edebi bir şiir akımına dönüştüğünü ifade etmiştir. Halementîşî, Mısır ve Suudi Arabistan ekolü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mısır ekolünde hemen hemen her beyitte Mısır lehçesine ait seviyeli âmmice kelimeler bulunmaktadır ve fasih dil ile sokak jargonunun bir arada kullanılması bir alay unsuru kabul edilmektedir. Mısır ekolü dil bakımından fasih Arapçaya daha yakındır, ancak âmmice kelimeler sayesinde fasih Arapçayla kaleme alınan şiirlerin sertliğinin yumuşatılması, edebi mahfillere has olan şiir ve edebiyatın sokağa/halka taşınması hedeflenmiştir. Şiirlerin temel konusunu alay oluşturmaktadır ve şair alay edilebilecek her şeyle, alayın bütün çeşitlerini kullanarak acımasızca alay etmektedir. Suudi Arabistan ekolünde ise halementîşî şiirlerini fasih şiirden ayıran en önemli fark aralara yerleştirilen Suud lehçesine ait birkaç kelimedir. Şiirlerde alayın yerini vaaz, nasihat ve yol gösterme alır. Bu ekolde amaç, okuyucuya gerçek hayattan kesitler sunarak güldürmek, güldürürken düşündürmek ve düşündürürken ağlatabilmektir.

Sudan halementîşîleri Mısır ekolüyle ve Yemen halementîşîleri de Suudi Arabistan halementîşîleriyle büyük oranda benzerlik göstermektedir.

Son olarak yazar, halementîşî şiirlerinin toplumun geniş bir kitlesi tarafından kabul görmesine rağmen araştırmacı ve akademisyenler tarafından göz ardı edilen ve yeterince irdelenmeyen bir şiir akımı olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bu akım hakkında yapılan herhangi bir yüksek lisans veya doktora çalışması olmadığını ifade ederek bu akımın dil, üslup, amaç, konu vb. yönlerden bilim insanları tarafından incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.